

МАРИНА БАСМАНОВА В ЛИРИКАТА НА ЙОСИФ БРОДСКИ – МУЗА ОТ НЕБЕСАТА НА КИРКЕГОР

Бойко ЛАМБОВСКИ

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: boiko_lambovski@abv.bg

MARINA BASMANOVA IN THE POETRY OF J. BRODSKY – A MUSE FROM THE KIERKEGAARD'S SKIES

Boyko LAMBOVSKI

South-West University „Neofit Rilski“

E-mail: boiko_lambovski@abv.bg

ABSTRACT: This article turns our attention to the lyrics of J. Brodsky, dedicated to M.B. – the mysterious muse of the poet from his very early age in Leningrad (St. Petersburg nowadays). Marina Basmanova – who was a real person and a beloved girl of Brodsky, became a true muse in his poetry, hidden behind the initials M.B. (or without them), which completed the mythological need of every prominent classic poet (Dante, Petrarch) to have a muse and a great but heartbreaking love in his life of an artist. Basmanova played this role successfully and was indeed the fatal muse of the Nobel price owner. However, the article attempts to show that even in the beginning of his life in literature, Brodsky had the foresight of his future importance and glory and instinctively put himself in a mythological paradigm including the great duo – the poet and his muse, and the great sufferance turned into great inspiration and creativity. Thus, he became real evidence of the famous example of S. Kierkegaard describing the poet as an unhappy person, whose suffering sounds like music to us. The article emphasizes that J. Brodsky did not simply imitate the classic poet-muse dynamic, but as a matter of fact, he did belong to it by means of instinctive mythologizing his own destiny. He did not reject the glorification or the downplaying of his love since he knew that greatness and weakness made one and the same plot. Both the role of the muse of the poet and of the heartbroken genius were completed.

KEYWORDS: Joseph Brodsky, Marina Basmanova, Kierkegaard, poetry, muse, Nobel price.

Какво е поетът! – Нещастник, преживяващ тежки душевни мъки; воплите и стонове му се превръщат в устата му в дивна музика. Участи му може да бъде сравнена с участи на хората, изпичани живи на бавен огън в медния бик на Фаларис: жертвите не можели да подразнят слуха на тирана, защото стигали до него като сладка музика. И хората се тълпят покрай поета, повтаряйки му: „Пей ни, пей още!“, казано другояче – нека душата ти се терзае от мъка и занаят, само и само за да ни вълнува и услажда вопълът от устата ти с дивната си хармония.

Сьорен Киркегор

Няколко десетки са официално посветените на Марина Басманова стихотворения от Йосиф Бродски; със сигурност още няколко десетки са тези, в които поетът се обръща директно или индиректно към главната муза на своя живот. Художничката илюстратор от Ленинград (дн. Санкт Петербург, бел. а.) Марина Басманова е безусловно голямата любов на поета, за което съдим не само по многобройните посвещения, но и по неговите собствени признания. Мълчаливата красавица, успяла да създаде драматичен любовен триъгълник между себе си, Бродски и бившия приятел на Бродски, поета Дмитрий Бобишев, е съвсем реално съществуващ човек. Днес тя е още жива, на 80, не дава интервюта, води затворен, силно религиозен живот. Както пише изследователят на Бродски Виктор Кулле „она силно воцерковилась, стала глубоко православной“ („Рос. газета“, 24.05.2005). Марина е дъщеря на известния художник Павел Басманов, ученик на Петров-Водкин. Драматизмът на тази връзка (наличие на любовен триъгълник, роден от Марина син на Бродски, многократни предложения от Бродски за брак към Марина, които тя не приема) подклажда основателен, в повечето случаи нездрав интерес у

литературни историци, журналисти и просто любители на житейския трагизъм и естетическите му производни в различните им измерения. Ние обаче ще се спрем не на житейските, а на творческите измерения на тази връзка в светлината на устойчиво утвърдените биографични стереотипи.

Всъщност „поет и муза“ е една от най-устойчивите школки представи за дуета – земно-божествено, отключващ всяко творческото съзидание. Под „муза“ – отвъд древноелинската парадигма с деветте (в началото всъщност три) божествени дами с хтоничен произход, днес сме свикнали да тълкуваме и чисто човешките връзки на твореца. Подобни двойки в митологията и литературната история – Орфей и Евридика, Данте и Беатриче, Петрарка и Лаура, Яворов и Мина (Лора), са твърде многобройни. Степените на взаимност и реалност в такива връзки са на практика неизброими, но трагизмът е неизменна компонента в творческата им интерпретация.

Самият Бродски, въпреки че не е завършил и средното си образование в СССР, е самообразовал се човек със силни интереси и познания както в сферата на античната култура и митология, така и в областта на класическото изкуство – особено в литературата, но и в изобразителното такова. В стихотворението си „Към една поетеса“ той е категоричен в това отношение: „С нормален класицизъм заразен съм“ (Бродский, 1992, с. 431). Мислейки себе си в полето на поезията от ранни младежки години, и принадлежейки, заедно с въпросния Бобишев, Анатолий Найман, Евгений Рейн към т. нар. „Кръг на Ахматовите момчета“, Бродски съвсем отрано е обладан от мисълта за бъдещо творческо величие. И – вероятно, за съпътстващия това величие комплекс от политическа, творческа и митотворческа атрибутика. Въпросната атрибутика в тогавашната силно тоталитарна, но и склонна на култ към изящната словесност среда включва както опълчване срещу режима, наличие на несъмнен стихотворен талант и висока степен на литературно майсторство, така и съответната среда. Наличието на трагична, несподелена, или отчасти споделена любов е само част от митообразуващите компоненти, характерни за поета, отрано избрал своето поприще и свързаните с него жертвоготовност и култивиране на своя образ в духа на античната трагедия. Самият Бродски, според свидетелството на Бобишев, на въпроса какво тяхната четворка – „Децата на Ахматова“, получават от нея, и предположението на Бобишев, че това са уроци по достойнство, рязко прекъсва питащия и заявява: „Не, по величие!“ („Известия“, Киев, 2011 г.) Разбира се, ние сме далеч от тезата, че любовта на Бродски е литературна фигура или аватар на собствената му автопроекция в бъдещето като класик, стъпил на литературния си постамент. Бродски не е нито имитатор, нито манипулатор на собствения литературен образ; той наистина страда и обича. Но избраният и истинският образ често се припокриват в изкуството, благодарение на сливането между призвание и съдба, между интуитивна отдаденост на могъщия креативен нагон и собствена личност. Лев Лосев упоменава признанията на Бродски, че посветените на Басманова стихотворения са мислени от самия него като реплика на „Божествената комедия“ на Данте. (Лосев, 2011, с. 185). Ще ми се да напомня за признанията на друг един великан на словото – Жан-Жак Русо, който споделя в „Изповеди“, че ако би имало две девойки пред него: едната по-грозна, но от знатен род и с хубави бижута, а другата – по-красива и по-скромно облечена, но от простолюдието, той би се влюбил в по-грозната, но богата. Не че би избрал нея от рационални подбуди, а би се влюбил, при това съвсем искрено. Бродски просто мисли себе си от ранни години в руслото на непрестанното самосъздаване като литературен майстор и интуитивно желае да съответства на присъщите на този процес култ и аура. А въпросният култ и съпътстващата го аура безусловно включват и голямата, трагична любов и съответния ѝ атрибут – музата. Поетът мисли музата, тоест любимата, като достойна на себе си и величието си още от ранното им запознанство:

Да, станция. Но погляди
 (мне лестно):
 не будь ее, моей ладьи,
 твой б – ни с места.
 „Фламарион“, (Бродский. 1992, с.457)

Фламарион е френски астроном от деветнайсети век с особен интерес към двойните звезди. Тоест съвсем съзнателното и (сбъднало се в крайна сметка) очакване на Бродски за неговата значимост в небесата на изящната словесност предполага и не само неговата собствена звездност, но и звездността на тази, която е до него, независимо или дори в комплект със съпътстващия този дует трагизъм. В селото Норенская на Архангелска област Бродски пише най-добрите си стихотворения. Музата Басманова, която го навещава в скромния му бит, подарява цикъл, в който само заглавията говорят достатъчно: „Песни от щастливата зима“, „Парче от медения месец“, „Из английските сватбени песни“. Всичко това благодарение на Марина, но и на щастието, и на нещастieto също. Защото понякога пристигала Марина, оставала с дни при Бродски, а после идвал и Бобишев и Марина заминавала с него. Пък Бродски, който нямал право да напуска селото, оставал сам – с молива, листа и предчувствието си за звездна трагедия, но и за звездна слава – някога, някъде.¹ Любовта у Йосиф Бродски по замисъл и презумпция е замислена не само като нещо уникално (тя в крайна сметка е уникално преживяване за всеки човек), но и като лирически материал, предвиден за монументално строителство в сферата на личното, но и на естетическото, респективно в сферата на световната класика. В едно от най-известните стихотворения на поета неговият лирически герой, зад когото, разбира се, лесно улавяме един от гласовете на самия автор, признава:

Я любил тебя больше чем ангелов и Самого,
и поэтому теперь дальше от тебя, чем от них обоих...
(Бродский, 2011)

Нека обърнем внимание на почти космическия размах в лирическата жестикулация, както и на нахлуването на личната любов с сферата на високата сакралност и религиозната митология:

Я любил тебя больше, чем ангелов и Самого...
(Пак там)

Така любовта и иманентният трагизъм край нея стават достойни за монументално съпреживяване, но резултатът от това свръхнапрежение на човешкото е:

И поэтому теперь дальше от тебя, чем от них обоих...
(Пак там.)

И страстта, и нещастieto са тук толкова значими, че от географска и политическа невъзможност („пиша ти от континент, държащ се на каубои с осанка вечна“) се стига да страст и невъзможност с метафизични измерения, с антропоморфен разпад на предметите, с рухване на физичните закони: „телом в темноте твои черты / как безумное зеркало повтаряя“. (Бродский, 2012). Ако ни бъде позволено да перифразираме Киркегор, то какво е поетът? Нещастен човек, чиито стонове звучат като дивна музика. А кога е най-нешастен човек? Когато го сполита крушение – смърт на близък или трагична, невъзможна любов. Марина Басманова е донемайкъде подходяща за фундаменталната роля, която ѝ е отредена от Съдбата и автора в този митотворчески наратив. „Иосифу Бродскому она казалась девушкой, сошедшей с полотен художников эпохи Возрождения“ – пише Людмила Щерн в книгата си „Бродский: Ося, Иосиф, Joseph“. Авторката свидетелства изобилно за драматичната любов, стигала и до мелодраматични ситуации. При някои от многобройните събирания и след това „късания“ между двамата, Бродски пристигал у семейство Щерн мрачен, с бинтовани ръце след поредния си опит за самоубийство. Веднъж

¹ Авторът на този текст, бидейки доста години в близост до младежи, подготвящи се за литературна кариера в пространствата на тогавашния Съветски съюз, е бил свидетел на подобен феномен у много по-скромни литературни дарования. Един от тях, поетът А. Е., пишеше красиви писма до своята любима, някак дори прекалено красиви. Тя самата веднъж го упрекна: „Престани да ми пишеш така, сякаш отсега готвиш епистоларното си наследство за бъдещия ти музей, където ще се изучава от литературоведи.“ (Бел. а.)

Виктор Щерн му казал: „Слушай, Ося, я спри ти с това... да плашиш хората. Ако наистина решиш някога да свършиш със себе си, помоли ме да ти обясня как се прави това“. Бродски чу съвета, повече „не плашеше хората“, но от това никому не стана по-лесно“ (Штерн, 2001). Разбира се, десетките посветени на Марина Басманова стихотворения (той продължава с посвещенията и в емиграция) са не само знак, удостоверяващ причастността на Йосиф Бродски към зададената от класиката схема „поет – муза – трагическа невъзможност на щастливото съдване“, която той самият – съзнателно или несъзнателно, е приел. Йосиф Бродски е извънредно значим световен поет с несъмнена проникателност и вяръност не само към мита, но и към истината. Ето защо този обемен цикъл любовна лирика, посветен на Басманова, има и своите върхове с обратен знак, своите емоционални сгромолясвания в бездната на умората и дори на цинизма.

Четвъртък века назад ты питала пристрастие к люля и к финикам,
Рисовала тушью в блокноте, немножко пела,
Развлекалась со мной; Но потом сошлась с инженером-химиком
И, судя по письмам, чудовищно поглупела.

(Бродский, 2011)

Според свидетелството на самата Щерн тя не могла да премълчи това стихотворение, въпреки че на него не стои посвещението „На М. Б.“ Людмила написала писмо „Жозеф, прости ми или ме прокълни, но не мога да замълча. Какво съобщи ти на света с това стихотворение? Че най-накрая разлюби МБ и след четвърт век се освободи от нейните чародейства? Че се излекува от „хроническата болест“? И в чест на това ѝ заби удар в слънчевия сплит? Защо беше нужно на независимия, „волен син на ефира“ да се изплюе през океана в лицето на жената, която е обичал повече от ангелите и Него“? (Штерн, 2001). Бродски не отговорил... Малко преди смъртта си обаче отново посветил на Марина Басманова всичките си стихотворения, посвещавани от него на различни жени преди това. Събира ги в книгата си „Новые стансы к Августе“. И добавя: „Это сборник стихов за двадцать лет с одним, более или менее, адресатом. А до известной степени это главное дело моей жизни“. (Штерн, И. 2011) Бродски не се отказва нито от възвеличаването, нито от принижаването на звездната си любов, защото е пълен с чувството за монументалност, за участие в класически сюжет, в който величието и слабостта са част от един и същ сюжет. Ролята, отредена от съдбата на Марина Басманова – муза на гения, е изпълнена. Ролята, отредена на гения – разбито сърце и величествено стихотворно увековечаване на трагедията, Бродски също е изпълнил. Ако Киркегор гледа от екзистенциалната си пролука през вековете, това дежавю вероятно го прави просветлено-печален и – може би – леко ироничен.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Бродский, Й. (2011)** Стихотворения и поэмы в 2 томах. Изд. Вита Нова. (Brodsky I. Stihotvoreniya i poemi v 2 tomah. Vita Nova.)
- Бродский, Й. (1992)** Сочинения Йосифа Бродского. Совм. издание КПД „Пушкинский фонд“ и изд. „Третья волна“. (Brodsky I. Sochineniya Yosifa Brodskogo. Sovm. Izdanie KPO Pushkinsky fond I Tretia volna)
- Кьеркегард, С. (2011)** Или – Или. Фрагменты из жизни в 2 ч. Изд. „Амфора“ (K'erkegard, S. Ili – Ili. Fragmenti iz jizni v 2 ch. Izd. Amfora)
- Лосев, Л. (2011)** Опыт литературной биографии. Изд. „Молодая гвардия“. (Losev, L. Opit literturnoy biografii. Molodaya gvardiya).
- Штерн, Л. (2001)** Бродский, Ося, Иосиф, Joseph. Изд. Б.С.Г. – Прес. (Shtern, L. Brodsky, Olya, Iosif, Joseph. Izd. B.S.G. – Press).